

TARİHSELÇİLİK-TARİHSİCİLİK [HISTORICISM]: BİR MİMARLIK TERMİNOLOJİ TARTIŞMASI VE 2000'LER TÜRKİYESİNDE TARİHSİCİ MİMARLIK

Neşe GURALLAR*

Alındı: 07.05.2014; **Son Metin:** 25.11.2014

Anahtar Sözcükler: Historizm; Historisizm; Tarihselci; Tarihsici; Türkiye Mimarlık Tarih Yazımı; 21. Yüzyılın ilk çeyreğinde Türkiye'de Mimarlık.

Mimarlık tarih yazımı, kuram ve eleştirisinde ağırlıklı olarak modernite öncesine dayanan tarihi biçimlere referans veren ya da bu mimarilerin taklidiyle şekillenen stillere işaret etmek üzere "*historicism*" kelimesine karşılık olarak "tarihselcilik" terimi kullanılmıştır. "Tarihsicilik" teriminin ise Türkçe mimarlık tarihi, eleştirisi ve kuramlarında, ileride göreceğimiz tek bir örnek dışında, kullanıldığını söylemek neredeyse imkânsız. Oysa, batı mimarlık gündeminin aksine, tartışmalarımızdan hemen hiç çıkmayan "*historicism*" kavramı üzerine düşünmeye devam etmek, birbirine çok yakın duran, ama iki ayrı duruma işaret eden "tarihselcilik" ve "tarihsicilik" terimlerini farklılıklarının bilincinde olarak kullanmakla mümkün olabilir.

İki terim arasındaki farklılık, farklı söylemleri ayırştırmakla birlikte; farklı mimari biçim dillerini ayırştırmak ve tanımlamakta araçsallaştırılabilir. Bu yazı, mimarlık alanında, tarihle (zamanla) kurulan ilişkinin söylemsel ve ideolojik boyutlarının yanı sıra, tarihi yapılarla gönderme yapan biçim dillerine ait tartışmaları yeniden açmayı, buradaki terminolojik belirsizliklere işaret etmeyi ve yeni bir öneri getirmeyi amaçlamıştır.

Yazı, mimarlık alanına gelmeden önce her iki kavramın felsefe ve sosyal bilimlerdeki kullanımlarını açacak, ardından mimarlık bilgi alanında "*historicism*" teriminin kullanımını ve Türkçe yazına çevrilmesini inceleyecektir. Son bölümde ise "tarihsici" durumun belirgin ama adsız varlığına değinilerek, "tarihsici" terimi ile özellikle son on yılda artan bir yapılaşmanın tanımlanabileceğine işaret edilecektir.

Bir terminoloji tartışması, öncelikle bilgi alanımızdaki araçlarımızı açıklığa kavuşturmamızı sağlamaktadır. Rorty (1995) için varolan "sözcük dağı" ile sınırlı kalmamak ve kendi "sözcük dağı" oluşturmak, gerçekte kişinin ya da toplumun kendini yaratma süreci ile ilişkilidir. Böylelikle, bu tartışma Rorty'nin ifade ettiği şekliyle, kendi "sözcük dağı" oluşturmamıza ya da en azından sözcük dağımızı genişletmemize olanak sunacaktır.

* Department of Architecture, Gazi University, Ankara, TURKEY

1. Mimarlık alanına ilgi ve yakınlık duyan, yakınlarda kaybettiğimiz değerli sosyolog Hasan Ünal Nalbantoğlu, söyleşilerinde iki terim arasındaki farka ve bu terimlerin yanlışlıkla birbirleri yerine kullanıldığına işaret etmiştir. Nalbantoğlu'nun uyandırdığı ilgi, bu makaleye vesile olmuştur. Kendisini saygıyla anıyoruz. İlk metni okuyan Esin Boyacıoğlu'na da teşekkürü borç bilirim.

2. Örneğin Merriam Webster's Collegiate Dictionary'e bakılabilir.

TARİHSELÇİLİK VE TARİHSİCİLİK

Bu iki terim arasındaki karışıklık ve farklılıklarının bulanıklığı, felsefe ve sosyal bilimlerin Türkçe yazımında yaşanan karmaşada görülebilir (1). Bu konudaki en önemli örnek Karl Popper'in 1957 tarihli ünlü kitabı *The Poverty of Historicism*'in, 1998 yılında *Tarihselciliğin Sefaleti*, 2008 yılında ise *Tarihsiciliğin Sefaleti* adı ile tekrar çevrilmesidir.

En genel tanımı ile "*historicism*", sözlüklerde, 1. tarihin önemli bir değer olarak görüldüğü kuram; 2. mimarlıkta olduğu gibi geleneksel biçim, elemanlar ve biçim dillerinin kullanıldığı stil olarak açıklanmaktadır (2). Bugünkü İngilizcede "*historicism*" ve Fransızcada "*historisme*" yaygın olarak kullanılan tek birer terimdir. Oysa Özlem'in (1999) açıkladığı gibi, Almancada "*historismus/historisismus*" ve Türkçede "tarihselcilik/tarihsicilik" iki ayrı terimle iki ayrı durumu ifade edebilmektedir:

"Almanca'da "isismus" (isizm) sonekinin aşırılığı [vurgu bana ait] ve indirgemeciliği imleyen kötileyici (pejoratif) bir anlamı vardır. Bir görüş veya akım içerisinde en aşırı ucu temsil eden ve ayrıca herşeyi tek bir kaynağa bağlamayı, herşeyi tek bir nedenle açıklamayı hedefleyen görüşlerin arkasına, bu kötileyici vurguyu versin diye "isizm" (isusmus) eklenir (Örneğin bazı neopozitivistlerin yüzyılımızın ilk yarısında felsefeyi mantığa indirgeme çabaları, Almanca' da ifadesini "Logisismus" teriminde bulmuştur)" (Özlem, 1999,136)

Tarihselci düşüncenin kökleri, bilindiği gibi felsefede, tanrı ya da varlık değil insan merkezli (Descartes) düşünme biçimine dayanır. Ama gariptir ki zihni ve bilinci dâhi tarihsel, yani zamana ve mekâna göre değişken kabul eden tarihselci bakış açısı ile; tarihin nihai bir hedefi olduğu, dolayısıyla değişmez büyük bir hakikat fikrine iman eden, belirlenimci (determinist) tarihsici düşünce, aslında aynı kaynaktan filizlenir. Özlem (1999) devrimci bir filozof olarak gördüğü Dilthey'in bu tespitini vurgular ve 19. yüzyılda Hegel ile birlikte felsefeye tarih ve tarihselliğin katılmakla kalınmadığını, bu "totaliter" ve "bütüncü" (holistic) tavrın tarihsiciliği de beslediğini belirtir.

Popper'in *The Poverty of Historicism* adlı eserinin temel savı, bütüncü ve totaliter kabullere karşı toplumların geleceğinin belirlenemezliği. Popper, "sefil bir yöntem" olarak eleştirdiği "tarihsiciliğe" bütünüyle karşı çıkar. Marx'ın "Filozoflar, dünyayı yalnızca çeşitli şekillerde yorumlamakla kaldılar. Halbuki asıl amaç onu değiştirmektir" sözünü örnek gösteren Popper (2013,74), bu eylemci görüşün dünyayı felakete sürüklediğine inanır. İlerlemeyi savunan çizgisel tarih anlayışının geleceği tahmin etmeye (kehanete) dayanan ve belirlenen bu geleceğe dönük müdahaleciliğine ve toplum mühendisliğine kökten karşıdır. Her tür ütopyacı projenin yardımsever iyi niyetini sorgular ve bunların ardında totaliter bir niyet saklı görür. Belirlenimci (determinist) yasalara dayalı, ütopyacı mühendislik ve büyük müdahaleler yerine yönelime dayanan, yanılıgyı hesaba katan, hataların sonuçlarını düzelterek ilerleyen, ufak hareketlerle gelişen, bölük pörçük mühendisliği savunur.

Popper'in tarihsel materyalizme yönelttiği eleştirilerden çok burada bizi ilgilendiren "tarihselci" terimi yerine "tarihsici" teriminin yeni Türkçe çeviride kullanımınıdır. Eserin özgün başlığında yer almadığı anlaşılacak ancak çeviride kapağa eklenen "Diyalektik Materyalizm Adı Verilen Nifak [vurgu bana ait] Teorisinin Eleştirisi" adlı ön başlık da, Özlem'in (1999) işaret ettiği "kötüleyici/pejoratif" ifadeyi sergiliyor. Ayrıca Popper'in Marksist görüşü yaygın olarak bilinen "*historical materialism*" ifadesi ile değil, "*historicism*" olarak adlandırılması bu aşığılayıcı bakışı imliyor olmalıdır.

Türkçede de biz ‘-si/-sı’ ekini, Özlem’in belirttiği Almanca ek gibi, aşağılayıcı bir anlamda kullanıyoruz. Gerçekte çocuk olmayan ama çocukça davranan birine “çocuksu” deriz. Bu ekin bir diğer kullanımı da ‘muş’ gibi davranmak, olmak ya da görünmektir. Gerçekte bir terlik olmayan ama terliğe benzeyen şeklinden dolayı bir canlı organizmayı “terliksi” olarak adlandırırız. Türkçenin ifade olanaklarını kullanarak ve tarihselci ve tarihsici kavramları arasındaki ayırımın farkında olarak, tartışmalarımızı geliştirebiliriz. Türkiye’deki mimarlık tarih yazımında bu terimleri ele almadan önce, Türkiye’de de önemli ölçüde etkileri olan Colquhoun’da (1999) “*historicism*” kavramını açmalıyız.

MİMARLIK YAZININDA “*HISTORICISM*”

Colquhoun, 1960-70’li yıllarda ele aldığı çeşitli yazılarında, “*historicism*”i konu alır. Ancak en çok bilinen makalesi 1983 yılında yayımlanan *Three Kinds of Historicism*’dir. Colquhoun (1996, 202), bu yazıda, Almanca “*historismus*” kelimesine dayanan, İngilizcede önceleri “*historism*” olarak kullanılan kelimenin, muhtemelen Croce’nin (İtalyanca *storicismo*) etkisi ile “*historicism*” olarak yaygınlaştığını belirtir. Colquhoun’un açıklamasında yer alan “*historism*” kelimesi üzerine bir tartışmaya burada girmeyeceğiz. Ancak Colquhoun’un *historicism* kelimesini, Almanca’da olduğu gibi “*historism*”den farklılaşan ve aşırılığa işaret eden, olumsuz bir anlamda kullanmadığı izlenebilmektedir.

Colquhoun, “*historicism*” kelimesi etrafındaki karışıklığı kelimenin üç anlamını ayırıştırarak açıklığa kavuşturmaya çalışmaktadır: 1. Tarih kuramı (“*theory of history*”, tarihsel olarak belirlenme ve görecelilik), 2. yaklaşım (“*attitude*”, geçmişe olan ilgi), ve 3. sanatsal pratik (“*artistic practise*”, tarihi biçimlerin kullanımı). Colquhoun (1996, 203), klasik düşüncede doğal yasalar olarak kabul edilen “*idea*”ların evrenselliği savunulurken, 17.yüzyıldan itibaren kültürün ve tarihin her toplum için ayrı bağlamlar oluşturduğu, deneyim ve olumsuzluğun (*contingency*) değer kazandığı yeni bir düşünce yapısının geliştiğini belirtmektedir. Bu tarih bilincinin, Fransız Rasyonalistlerine karşı Alman ulusal bilincinin etkisiyle Almanya’da özellikle tarih yazımında etkili olduğunu açıklayan Colquhoun, tarihe yönelen bu ilginin 18. yüzyıldan itibaren mimarlıkta da seçmeci anlayışa yol açtığını ileri sürer. Yunan klasizmi, Barok ya da Gotik’e yönelen bu seçmeci yaklaşımlar, belirli sosyal savlara karşılık olarak ayrıca değer de kazanabilir; Fransız Devrimi ardından toplumu dönüştürme arzusunun, Yunan Klasizmine ilgi göstermiş olması gibi (Colquhoun, 1996, 205). Böylelikle “*historicism*”in yukarıda “*kehanetçilik*” olarak adlandırılan, geçmişten “*radikal bir kopuş*”a dayanan ve geleceği tasarlamaya çalışan tavrı gündemimize geliyor. Colquhoun’un (1996, 206), Friedrich Meinecke’den ödünç aldığı “*geleceğe uçuş*” (*flight into the future*) tanımıyla özetlediği bu “*historicism*” düşüncesi, Hegelci bir tarihsel belirlenimci düşünce ve gelişim fikrine dayanmaktadır. Colquhoun’a göre “*geleceğe bakış*” 20. yüzyıl öncü (*avantgarde*) hareketin de temeli olacaktır.

Geçmişten “*radikal kopuş*”un aksine tarihi geri çağırmaya ya da geri kazanmaya dönük eğilimler, 20.yüzyılda yeniden gündeme gelmektedir. Colquhoun (1990, 185-193), 1950’lerden itibaren gelişmeye başlayan Amerikan Neo-klasizmi ile İtalyan Gerçekçiliğini parçalanmış bir geleneği kendine yeniden mal etme çabaları olarak görmektedir. Değişmez olan “*tip*”i arayışında Aldo Rossi, çevresi ile ilişkilenebilen soyut nesnelere aslında modern bir duyarlılık gösterirken; Leon ve Rob Krier’ler ise kentsel mekânı kurgulamaya çalışan “*bileşimsel bir tipoloji*” önerirler (Colquhoun,

1990, 15). Venturi'yi bir "göstergeler levazımatçısı" olarak niteleyen Colquhoun (1990, 17) içeriğinden yoksun kalan geleneksel biçimlerle yalnızca ölü ve "kiç" (*kitsch*) bir estetik üretileceğine inanmaktadır (1990, 192). Bu yaklaşım, anlamı üretmeye değil, sabitlemeye çalışan saf ideolojidir (1990, 17). Yayımladığı ontolojide Colquhoun'un çalışmalarına yer veren Kate Nesbitt (1996,201) 1970'lerin sonlarıyla başlayan geçmişe dönük eğilimleri "postmodern historicism" olarak tanımlar.

Mimarlık yazınında "*historicism*" tartışmaları, elbette Colquhoun dışında, Frampton'dan, Rowe'a, Schulz'dan, Watkin'e geniş bir alanı kapsar. Ancak amacımız "*historicism*"in tarihini açmak değil özellikle mimarlık düşünce alanımızdaki seyrini takip etmek olduğu için, Türkiye mimarlık tarih yazımı, kuram ve eleştirisinde izlerini daha belirgin görebildiğimiz Colquhoun'la bu yazıda sınırlı kalacağız. Şimdi bu tartışmaların Türkiye'deki yansımalarını izleyebiliriz.

TÜRKÇE MİMARLIK YAZININA "*HISTORICISM*"İN ÇEVİRİLMESİ

Özellikle postmodernizm tartışmalarının gündeme getirdiği "*historicism*" kavramı dünya yazınına paralel olarak 1980'lerde Türkiye'de de etkili olmuştur. Tartışmaların ayrıntılarına girmeden önce "*historicism*" kavramının 1980'ler mimarlık yazınımızda Türkçeleştirilişi ile devam edebiliriz.

"*Historicism*"e karşılık olarak "tarihselcilik" terimini ilk kullanan yazarlarımızdan biri, izleyebildiğimiz kadarı ile, Sibel Bozdoğan'dır. Bozdoğan (1981,10) ana problemi tarih yazımı olan makalesinde, tarihselcilikten, yukarıda da açtığımız gibi, özellikle 19.yüzyıl canlandırıcılığının, tarihin içinden alınıp kullanılabilir bir stiller (Barok, Gotik vs.) deposu olarak görüldüğü seçmeci bir yaklaşım olarak söz etmektedir. Tarihi biçimlerin kullanılmasına karşı çıkan modern akımın yeni yaklaşımının, mimarlık tarihine bakışta da değişikliğe sebep olduğunu belirtmektedir. Yazar 2000'li yıllardaki çalışmalarında, temel olarak Colquhoun'a dayanan görüşleri ışığında, konuya tekrar değinecektir.

Atilla Yücel ise, 1983 yılında *Mimar, Architecture in Development*, adlı dergide "*historicism*"i ele alır. Çalışma, İngilizce yayımlanmasına rağmen tartışmayı Türkiye örnekleri üzerinden yürütmesi nedeniyle önemlidir. 2006 yılında kendi makalesini Türkçeye çevirerek yeniden yayımlayan ve yine kendi metni üzerine yeni bir eleştiri de geliştiren Yücel (2007a), makalenin özgün başlığında *Historicity versus Historicism* (kendi çevirisi ile *Tarihselciliğe Karşı Tarihsellik*) ifadesinin bulunduğu işaret etmektedir. İlerleyen satırlarda ayrıntılı olarak ele alacağımız bu makale iki farklı yaklaşımı, iki ayrı terimle ayırtmaya çalışmaktadır.

Mimarlık yazınında "*historicism*" kavramına karşılık "tarihselcilik" değil "tarihsicilik" terimini kullanan, belirleyebildiğimiz kadarı ile tek yazar, Ali Cengizkan'dır. Alan Colquhoun'un (1990) *Mimari Eleştiri Yazuları*'nı Türkçeleştiren Cengizkan, bu çeviride "*historicism*" kelimesine karşılık, "tarihsicilik" terimini kullanmaktadır. Cengizkan'ın çeviri kitabında "Türkçe Baskıya Önsöz"ü Sibel Bozdoğan kaleme almıştır. Ne yazık ki, ne Bozdoğan'ın, ne de çevirmen olarak Cengizkan'ın terim ile ilgili tercih farklarını izah eden bir not düştüklerini izleyememekteyiz.

"Historicism" teriminin Türkçeleştirilişinde görülen bir diğer farklı yaklaşım Bülent Tanju'da izlenmektedir. Tanju (2009, 217), "Mimar Kemalettin'i Yeniden Konumlandırmak" başlıklı makalesinde,

“tarıhselcilik” yerine Türkçe okunuşu ile “historisizm”i kullanmayı tercih ettiğini özellikle belirtmektedir.

Görüldüğü kadarıyla, mimarlık alanında 1980’lerin başından 1990’lara kadar “*historicism*” kavramı ağırlıkla “tarıhselcilik” terimi ile karşılanmıştır. Bu tartışmalar içinde “tarıhsici” terimini kullanan tek yazar olarak tespit edebildiğimiz Cengizkan’ın dışında terim mimarlık yazınında yer almamaktadır. Oysa, Türkiye’de, bitmek bilmez kimlik tartışmalarına paralel olarak tarih problemi gündemden hemen hemen hiç düşmemiş ve 2000’lerden itibaren yine “tarıhselcilik” terimi üzerinden bu tartışmalar yürütülmüştür.

TÜRKÇE MİMARLIK YAZININDA “*HISTORICISM*” TARTIŞMALARI VE MİMARİ BİÇİM DİLLERİ

Yukarıda değindiğimiz gibi, Yücel (2007a), 1983 tarihli makalesinde “*historicism*” ve “*historicity*” kavramlarını tartışmaktadır. 20.yüzyılın ilk yarısında görülen Osmanlı mimarlığına biçimsel göndermeleri olan örnekleri ulusalcı mimarinin canlandırmacı yorumları olarak tanımlamakta, 1940’larda yöresel olanı sergileyen farklı bir “ulusalcı-tarıhselci” yorum örneği olarak Sedat Hakkı Eldem ve Paul Bonatz’a işaret etmektedir. Yazar, 1950’li yıllarda yerini evrenselci yaklaşıma bıraktığını belirttiği “tarıhselci” eğilimi, “bütün tarıhselcilik biçimleri dışlayıcı ve indirgeyicidir, dolayısıyla da hem çoğulculukla, hem de tarihin kendisi ile bağdaşamazlar” (Yücel 2007a, 172) diyerek eleştirmektedir. Ancak Yücel’e (2007a, 172) göre farklı bir yol bulmak mümkündür: “Tarihin kategorik reddine ya da tam bir tarihî sahteciliğe düşmeksizin izlenebilecek başka yollar da olduğu bilinmektedir”. Ele aldığı örnekler (Eldem, Cansever, Çinici) arasında, Eldem’i, Aldo Rossi’den yıllarca önce Türk Evi’ne dayalı tipolojilerin geliştirilmesinde tartışmasız bir öncü, Cansever’i derin entelektüel tavrı ile “en ciddi Türk modernisti” olarak kaydederken; Çinici’yi zarif bir eleştiri tonu ile “*velut* [vurgu bana ait] bir biçim üreticiliğine dönüştürebilme becerisini gösteren mimar” olarak tanımlar (Yücel, 2007b, 179). “Tarihselciliğe Karşı Tarihsellik” başlığı ve yürüttüğü tartışma ile Yücel, tarihi biçimlerin “biçim üreticiliğine dönüştürülmesine” yani “tarıhselciliğe” karşı, tarihle ilişkiyi kapsamlı araştırmalar, kavramsal tartışmalar ve derin bir entelektüel ilgi ile ulaşmayı gerektiren (Eldem ve Cansever ama özellikle Cansever örneğinde olduğu gibi) “tarıhselliği” savunmaktadır.

Bozdoğan (2002,64) ise tarıhselcilik teriminin fazla sorgulanmadan kullanımını haklı olarak eleştirmektedir. Burada Bozdoğan’ın önemli tavrı tarıhselciliği yalnızca tarihî biçimsel göndermelerle sınırlandırmamasıdır. Colquhoun gibi, tarıhselciliği “tarihin önemini vurgulayan bir teori” olarak kabul eden ve modernizmin tarıhselci bilincine işaret eden Bozdoğan (2002, 64, 66), tarıhselciliği tarihsel biçimlerin dışında ve ötesinde, geleceğe dönük bir tarihle ilişkilene projeksi olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda geleneksele dayanarak yeni bir kimliği geleceğe taşımayı hedefleyen tarihi canlandırmacı biçim dilleri kadar, gelenekseli red ederek geleceğe yönelen modernist estetik de “tarıhselci”dir. Ortak oldukları nokta her ikisinin de ilerlemeye olan inancındadır. Bu nedenle her ne kadar modern karşıtı bir duruş olarak eleştirilse de, sözelimi Osmanlı canlandırmacılığı, yeni bir kimlik inşasını öngören, yani geçmişi geleceğe taşımaya niyetli, dolayısı ile ilerlemeci tarih anlayışına dayalı modern dünya görüşünün bir ürünüdür. Böylelikle, Bozdoğan biçimsel olarak farklılaşan her iki mimari

üretim kalıplarının aynı yaklaşımın (zamanla ilişkilene biçiminin) ürünü olarak tarihselcilik ile ifade edilmesini öngörmektedir.

Türkçe yazımda, tarihselciliği sıklıkla eleştiren Uğur Tanyeli'nin, tarihselciliği ele alışı temelde Bozdoğan'la paraleldir. Tanyeli (2005) de 1. zamanla ilişkilene eğilimi, 2. biçim üretimi olarak tarihselciliği iki ayrı durum olarak tanımlamaktadır. Bozdoğan'la ortak oldukları nokta, birinci tarihselciliği, gelişime, evrime ve ilerlemeye inanan bir söylem biçimi ve bunun sonucu olan bir estetik olarak yorumlamasıdır. Yazar, Karl Popper'in *Tarihselciliğin Sefaleti* adlı kitabına dayanarak, mimarlık tarihinde de görülen ilerlemeye dayalı anlatısı ile Konstrüktivistleri ve Modernistleri tarihselci bakış açısının örnekleri olarak görmektedir. Bu yorum, biçimin ardındaki geleceğe dönük zaman algısını ön plana çıkarmaktadır. Ayrıldığı nokta ise, yazarın ikinci tarihsellik olarak tanımladığı, tarihsel göndermelere dayanan biçim dilinin ardındaki söylemsel derinliğe Bozdoğan'da olduğu gibi olumsuz bir yorum katmamasıdır. Tanyeli, ikinci durumda tarihin herhangi bir anında üretilen bir biçimin yeni bir tasarıma malzeme olmasına eleştirel bakmaktadır. Bu durumda kolaylıkla "Grek sütünü" ve "Osmanlı mukarnaslı başlığı" yeni bir biçimin parçaları olarak karşımıza çıkabilmektedir. Tanyeli (2005, 63), bu ikili düşünce şeklinin mimarlık alanında eş zamanlı olabildiğini ve hatta "birbiriyle karıştırıldığını", "hedefine doğru ilerlediği savlanan bir gemide sürekli geriye doğru koşanlar" metaforu ile dile getirir. Gündemimizden hiç düşemeyen geçmiş zaman özlemine ve merakına pek çok yazısında dikkat çeken Tanyeli, 2000'lerde özellikle artan tarihî yapıların biçim dillerini "çocuksu aşırılıklar" olarak açık bir ifade ile tanımlayacak, bu "tarihselci tahayyülün" yansıttığı tehlikeli iktidar durumuna işaret edecektir (Tanyeli, 2014,7).

Aynı sorunu tartışan Sargın (2005) da tarihselciliği "kehanetçi" ve "bağlamcı" olarak özetlenebilecek iki ayrı tutum olarak ayrıştırmakta, gelişime inanan, dolayısı ile geleceğin tahmin edilebilir olduğu tarihselci tavrı (Popper'de ve Colquhoun'da da olduğu gibi), "kehanetçi" olarak tanımlamaktadır. Yazar, aydınlanmanın önemli eleştirilerini geliştiren Horkheimer ve Adorno'ya dayanarak bu "kehanetçi" tavrın, Marksist söylemin "tarihsel materyalist" tutum ile nasıl bir nihai toplumsallık hedeflediğine değinmektedir. Sargın, tarihselciliğin "görece az ideolojik" olarak değerlendirdiği "bağlamcı" tutumunu ise tüm bilgi ve eylemleri tarihe/bağlama gömülü ve göreli bir yaklaşım olarak ele almaktadır. Tarihselciliğin bu iki ana yaklaşımının mimarlık alanındaki izdüşümlerini de açan Sargın, Benevolo ve Frampton'a dayanarak, iyi bir gelecek hayali ile hareket eden Modernist hareketin örneklerini (ütopist projeler dahil) "kehanetçi" yaklaşımla ilişkilendirmektedir. Sargın, Modernist hareketle eşzamanlı olan geleneği ve yerel olanağı ön plana çıkaran Art Nouveau hareketi, ya da klasik anıtsal dili benimseyen İtalyan Faşist ve Alman Nazi Mimarisini ise "bağlamsal" olarak tanımladığı diğer tarihselci yaklaşımın sonuçları olarak tanımlamakta, uzun yıllardır tartışılmalı, "geleneksel, modern" ikilemini tarihselciliğin taşıdığı iki yaklaşımın sonucu ya da ürünü olarak yorumlamaktadır.

İlk olarak Colquhoun çevirisinde "tarihsici" terimini kullanan tek yazar olarak tespit ettiğimiz Cengizkan, 1999 yılında yayımlanan bir makalesinde, taklide dayalı "tarihsici" koruma yaklaşımlarını eleştirmektedir. Cengizkan (1999, 44) için tarihsicilik öylesine naiftir ki, kendisinin dahi bilincinde ya da farkında değildir. Cengizkan'a göre, metnin konusu olan koruma alanında, geçmişin yeniden

canlandırılabilceğine inanan “taklitçi”, “tarihsici görüşün tasfiye edilmesi gerekir!”. Yazar koruma alanındaki bu karşı çıkışa rağmen, daha sonraki metinlerinde, derleyenliğini üstlendiği Mimar Kemalettin çalışmasında (Cengizkan, 2009) kavramla ilgili bir tartışma açmaz.

“Tarihselcilik” yerine Türkçe okunuşu ile “historisizm”i tercih ettiğini belirttiğimiz Tanju’nun, “tarihselci” sözcüğüne karşı mesafeli bir duruşu vardır. “Tarihselci” terimini *Terreddüd ve Tekkerrür* adlı kitabında yalnızca bir defa telaffuz eder; o da “bir tür” şerhi ile yazar. Mimar Kemalettin Bey’in mimarlığının başat özelliklerinden birini “bir tür tarihselci mimarlık[k]” olarak görür (Tanju, 2007, 85). Yazarın, “tarihselci” terimine bu mesafeli tavrı ve “historisizm” sözcüğünü tercihi bir sonraki metninde açıklık kazanacaktır (Tanju, 2009).

Yazar, *Terreddüd ve Tekkerrür* (Tanju, 2007, 9-11) çalışmasında modern öncesi dünyanın kutsal ve aşkın kabul edilen değerlerinin kaybı karşısında ortaya çıkan “kararsızlık krizini” açmakta, kararsızlığı ortadan kaldırmaya çalışan tüm hegemonik metinlerin ya “bütünsel bir geçmiş hayali olarak *gelenekçilik* ya da bütünsel bir gelecek hayali olarak *gelecekçilik*” (vurgular bana ait) üretmeye çalıştığını belirtmektedir. Her iki çaba da gerçekte dünyevi ve içsel olduklarını gizleyemedikleri bir temsiliyet krizindedirler. Ve her ikisi de yeniden kuramadıkları bütünsellik ve aşkınlık için boşa çabalamaktadır. İster gelenekçilik, isterse de gelecekçilik, hayalini kurdukları bütünselliği “aynılık” üzerinden yakalamaya çalışırken aslında farklılıkları yeniden ve yeniden üretmekten öteye gidememektedir. Buraya kadar sav, her ne kadar yukarıda Popper ve Colquhoun’un çerçevesinde değindiğimiz geçmiş ve gelecek ile ilgili bütüncü (*holistic*) tutumlara yöneltilen eleştirileri çağrıştırsa da Tanju’nun kitabı daha çok modern öznenin davranışlarına adeta bir ruh hali çözümlemesi olarak bakışını yöneltmekte, modern öznenin kendisini ve kendisi ile birlikte konumunu şekillendirirken yaşadığı kriz karşısındaki “duraksamalara” ve hummalı bir sayıklama halini alan tekrarlamalara odaklanmaktadır. Tanju (2007, 11), bu coğrafyaya özgün olan davranış şeklini ise neredeyse yalnızca “geri dönmek için duraksamalar” olarak tespit etmektedir. Bütünselliğin ve aynılığın yeniden üretimi için geri dönüş arzularını açığa çıkaran “muhafazakâr” ve “karşı modernist” bu “duraksamalar”, Tanju’nun ana konularından birini oluşturmaktadır.

Tanju’nun (2009, 217), “tarihselcilik” yerine Türkçe okunuşu ile “historisizm”i kullanmayı tercih ettiği metin “Mimar Kemalettin’i Yeniden Konumlandırmak” başlıklı makalesidir. Bu çalışmada, “Historisizm”i “mimarlık tarihinin bir *biçimlendirme* yordamı” (vurgular bana ait) olarak tanımlanırken, “tarihselcilik” i kültürel ve toplumsalla ilişkili geniş bir alanda tanımlanmaktadır. Burada tarihselciliği mimarlığı içermekle birlikte mimarlıkla sınırlanmayan bir bölge olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Ancak yazar tarihselciliğin anlamını Popper’in “tek yönlü” ve “tek katlı” kullanımından da ayırıştırmaya, çoğulluklarının altını çizmeye dikkat etmektedir. Tekrar etmek gerekirse, bir biçimlendirme yordamı olarak “historisizm”in mimarlığa daha ait olduğunu düşünebiliriz. Tanju’ya göre, Mimar Kemalettin’i “historisist” ve “eklektisist” mimarlığın olumsuz bir örneği olarak gören metinler kadar bugün onu yeni bir aşkın kimlik inşasının parçası olarak görmek isteyen metinler de, gerçekte kendi kutsallıklarını inşa etme çabasındadır. Metni yazanın tarihle arasına kurduğu ayna aslında kendini yansıtmakta; ki bu aynı zamanda bir iktidar alanı tarif etmekte; bu aynanın ardındaki Kemalettin ise daha da okunamaz hale gelmektedir.

MİMARLIK YAZININDA TARİHSİCİLİĞİN OLASI YER(LER)İ, SON ON YILDA TÜRKİYE'DE MİMARLIK VE İKTİDAR

Bu yazı öncelikle tarihsici teriminin mimarlık yazınında eksikliğine işaret etmektedir. Yazında izlenen farklı tarihselcilik hallerini ayrıştırma çabası kadar (Sibel Bozdoğan, Uğur Tanyeli, Güven Arif Sargın) yeni bir terim arayışına giren diğer yazarlar (Ali Cengizkan, Atilla Yücel, Bülent Tanju) "historicism" kavramının Türkçeleştirilişi üzerine bir tartışmanın önemli olduğunu tekrar ortaya koymaktadır. Yücel'in (2007a; 2007b) farklı mimari tutumlar için farklı terimler üretme çabası (tarihselci, tarihsellik), Cengizkan'ın (1999), oldukça yerleşmiş olan tarihselci terimi yerine tarihsici terimini kullanması, Tanju'nun (2007; 2009) tarihselci terimine mesafeli yaklaşımı ve "mimari biçim yordamları" için historicizm kelimesini kullanmayı tercih edişi bu ihtiyacı yansıtmaktadır.

Mimarlık yazınında yaygınlaşmasını önerdiğimiz *tarihsici* terimine, bu çabalara paralel olarak farklı anlamlar yüklenebilir. Bu farklılaşmalar, bir taraftan mimarlık bilgi alanını parçası olduğu toplumsal kültürel alanın bilgisinden ayrıştırarak konuşabileceğimizi (ki buradaki ayrıştırma koparmak anlamında değil, sözcük dağarını zenginleştirme, işaret ettiği alana açıklık kazandırma imkânı sağlamak içindir) diğer taraftan mimarlık bilgi alanı içerisinde farklı biçim dillerini de adlandırabileceğimizi gösterir. Aynı zamanda aşağıda sıralanan olasılıklar, ayrık ve sabit kategoriler değil, birbirleriyle ilişkilenebilecek durumlardır. Her tartışma farklı olasılıklar içinde yeni tavırlar ya da konumlar üretebilir. Sözcüğün işaret ettiği kavramın içeriği ve kapsamı ancak tartışılarak görünürlüğe kavuşturulabilir.

Tarihsicilik teriminin kullanımı için ilk öneri mimarlık alanına ait tartışmayı sosyal bilimler ve felsefeden ayrıştırması, zamanla/tarihle kurulan ilişkiyi sorunlaştıran biçim dillerini tanımlamasıyla sağlanabilir. Biçim dilini "geleceğe" ya da "geçmiş" dönük tavrı ile belirleyen (Colquhoun'un işaret ettiği) mimari tutumları "tarihsici" terimi ile ayrıştırmak, kavramın sosyal bilimler ve felsefe alanındaki kullanımından (genel olarak tarihselciden) ayrılarak bir tasarım problemine işaret etmesini olanaklı kılabilir. Nitekim Tanju'nun (2007; 2009) historicizm önerisi de böyle bir ayrıştırma niyeti olarak okunabilir. Tanju (2007; 2009) tarihselciliği kullanmayarak, bu kavramı kültürel ve toplumsal olanla ilişkili geniş alan içinde bırakmakta, bu ilişkilerin ürünü olan mimarlık ve "biçimlendirme yordam"ları için ise yeni bir terim arayışına girmektedir. Böylelikle tarihselciliği iki farklı anlamda kullanmayan, ya da işaret ettiği alanı açıklığa kavuşturan yeni bir öneri geliştirmektedir. Altını çizmek istediğimiz nokta tarihselcilik teriminin kapsayıcılığına karşın, farklı alanları (burada mimarlığı) ayrıştırma imkânıdır. Terimin kullanımı ile ilgili Cengizkan'ın Colquhoun (1990) çevirisinde herhangi bir dipnot verilmesi de benzer bir niyet taşıdığı öngörülebilir. Tarihsiciliğin bu tür kullanımı, mimarlık bilgi alanını farklılaştırırken, felsefedeki kullanımdan da ters düşmemektedir. Yani, Popper'in (2013) yeni çevirisindeki "tarihsici" terimi ile işaret edilen geleceğe dönük tutkulu bir ilginin, mimari bir tasarım problemi oluşunu da anlatabilir. Sosyal bilimler ve felsefeden ayrıldığı nokta, bir tasarım ve nihayetinde biçimlenme sorunsalı haline getirilen zamanla ilişkilene (gelecek ya da geçmiş) meselesini terimin taşıdığı aşırılık vurgusuyla özelleştirebilmesidir.

İkinci kullanım, alanı biraz daha daraltıp, yalnızca tarihi göndermeleri olan mimari biçim dillerini ayrıştırmak olabilir. Bu öneri ise (yukarıda tartıştığımız gibi) geleceğe dönük bakışı da tarihselcilik olarak yorumlayan

ikili durumun ayrışmasını sağlar. Tarihsici olan biçim dilleri geleceğe değil geçmişe bakışı ifade için kullanılabilir. Bozdoğan, Tanyeli ve Sargın'ın birinci ve ikinci tür tarihselcilikler olarak geçmişe ve geleceğe ait bakışları ayırt etme çabası böylesi bir tanımlamadır. Yalnızca geçmişe ait göndermeleri olan biçim dillerini tarihsici olarak tanımlamak, bu ayrımın ifadesini kolaylaştırabilir. Bir başka deyişle, mimarlık yazınına yerleşen tarihselcilik tartışmaları içinde, özellikle seçmeci, canlandırmacı yaklaşımları ifade etmek için tarihsici terimi kullanılabilir. Tanju'nun (2009) Mimar Kemalettin örneğinde "historisizm" önerisi aynı zamanda böyle bir ayrıştırmanın örneği olabilmektedir. Ancak Tanju'nun kaçındığı tarihselciliğin yerleşen olumsuz çağrışımlarından uzaklaşmak bir yana tarihsicilik ile bu çağrışımları hatırlatmak mümkün olabilir.

Son olarak, alanın daha fazla daraltılması, tarihi göndermeleri olan biçim dilleri içinde de bir ayrıma gitmektir. Yücel'in (2007a) tarihselcilik/ tarihsellik tartışması bir bakıma böyle bir çaba olarak görülebilir. Bu, mimari biçim ardındaki düşünsel, kavramsal derinlik ve olgunluğun onu taklitçilikten ve yüzeysellikten uzaklaştırıp, tarihsel bir değer kazanmasına imkân tanıyacağı kabulüne dayanmaktadır. Bu durumda, tarihi göndermeleri olan yapıları tek bir grup olarak tanımlamayıp, tarihin tasarımda yer alış biçimi, tavrı üzerinden ele alan, değerlendiren bir sıfat olarak tarihsici önerilebilir. Bu üçüncü olasılık ve aynı zamanda öneride, toplumsal, kültürel ve politik iklimin ideolojik bir sonuç, tercih ya da yönelimi olarak, tarihi, mimarlık üzerinden bayraklaştırması bir problem olarak tanımlanabilir. Colqhoun'ın stil seçimlerinin karşılık geldiği ideolojik yönelimlere işaret ettiğini hatırlayalım. Tarihi seçmeci yaklaşımlar kolaylıkla ideolojik anlamlarla yüklenebilmekte, yine Colqhoun'un ifade ettiği gibi anlamı sabitlemeye çalışmaktadır. Tarihin ideolojik bir işaret ve bir hedef olarak kullanımı bu öneri ile onu *tarihsici* olarak tanımlamamıza olanak sağlamaktadır. Tarihsel göndermelerin yüzeyselliği, "göstergeler levazımatçılığı"nın popülist tavrını aşan politik ısrar ve vurgu, yalnızca zamansal, coğrafi konumu nedeni ile değil, mimari tutumu ile "postmodern historicism" den de ayrılmalarını beraberinde getirmektedir.

Burada kaçınılmaz olarak, ele aldığı nesneye, olumlu ya da olumsuz değer biçen, yargılayıcı bir tutum alınmaktadır. Farklı biçim dilleri arasında bir değerlendirme yapmanın getirdiği bu yargılayıcı tutum, aslında terimin -sı -si eki ile çağrışan "pejoratif" tınısına da uygundur. Bu yargı mimari biçimlerin iktidar tarafından sabitlenen ideolojik yüküne dair bir eleştiriye dayanmaktadır. Burada da estetiğin politikanın alanından uzak olmadığını göz önüne almak gerekir. Tarihsiciliğin kullanımına dair bu öneri, biçimsel bir çözümleme olarak görülebilse de, gerçekte salt estetik bir değerlendirme değil, mimari biçimlenmenin toplumsal, kültürel ve özellikle politik kanalları üzerine bir eleştiridir. Tarihsicilik, yaygın bir toplumsal, kültürel iklimle birlikte, bu iklimin yoğunlaştığı muhafazakâr politikaların sonucu olabilmektedir. Muhafazakâr politikalar karşısındaki eleştirel tavır ise tarihsici terimini gerekli kılmaktadır. Popper'in (2013) ikinci çevirisinde bir "nifak" olarak görülen tarihsel materyalizme karşı alınan tavır nasıl tarihsici terimini işlevsel hale getiriyorsa, geçmişe dönük muhafazakâr tutkuları olumlamayan bir tutum için de işlev kazanmaktadır. Böylesi bir tutum için tarihsicilik, modernite öncesi kayıp bir geçmişe tutunma arzu ve özlemine işaret etmek için tarihselcilik teriminden daha uygundur. Geçmişe dönük takıntılı arzu, terimin imlediği aşırılıkta kolaylıkla karşılığını bulmaktadır. Mimari biçimlenmede tarihi göndermelerin aşırılığı, *tarihsici* olarak değerlendirilmeyi olanaklı hale getirmektedir.

Resim 1. Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Merkezi. Fotoğraf: Neşe Gurallar

Resim 2. Üniversite Binası. plus.google.com

Resim 3. Esenboğa Havaalanı Protokol Yolu. melihgokcek.com

Resim 4. Okul Yapısı. Fotoğraf: Neşe Gurallar

Resim 5. Meydan Saati. melihgokcek.com

Resim 6. Taksi Durağı. melihgokcek.com

3. Ankara'da son on yılda gelişen bu mimariyi yalnızca kamu yapıları üzerinden değil özel sektör ve sivil toplum kuruluşları üzerinden de ele alan örnek bir çalışma olarak Calap (2014)'a bakılabilir.

4. Bu yazının yayım aşamasında, 06.12.2014 tarihinde, Cumhurbaşkanlığı yeni yapısı üzerine Mimarlar Odası Ankara Şubesi'nde bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantı için Mimarlar Odası Ankara Şubesi (2015)'e bakılabilir. Bu toplantıda Tanyeli, söz konusu yapıyı "lumpen tarihselcilik" olarak tanımlamıştır. Tanyeli'nin bu önerisi de yazı boyunca yürütülen araştırma çabasının gerekliliğini bir kez daha gösterir. Tanyeli'nin tanımı için bkz. Tanyeli (2015).

5. Benzerlik üzerine bkz. Artun (2015).

6. Şefik Birkiye'nin kendi internet sayfasının yanı sıra internet üzerinden yayımlanan röportajı için bkz. Birkiye (2015).

Şan City, kamu iradesi dışındaki alanlarda da rağbet gördüğünü belirttiğimiz, ancak bu yazıda ayrıntılandıramadığımız tarihselciliğin oldukça çarpıcı bir örneğidir.

Mimarlık tarihinde *historicist* yapı dili, 19. yüzyıl Canlandırmacı ve Seçmecî yaklaşımları ile sınırlı kalmamış, II. Dünya Savaşı'nda yükselen ulus-devlet ideolojileri ile (Alman, İtalyan vb.) 1930'ların sonları ve 1940'larda, ulusalcı bir niteliğe bürünmüş, 1950'lerde ilerleyen tipoloji çalışmaları ve 1980'lere damgasını vuran Post Modern yaklaşımlarla (şimdilik son defa) tekrar gündeme gelmiştir. Türkiye'de de, tarihi yapı birikimine karşı bir ilgi, Batı mimarlık dünyasına paralel olarak, 19.yüzyılda Osmanlı canlandırmacılığında, II. Dünya Savaşı'nda Alman Nazi Mimarisi benzeri yapı dilinde ve 1980'lerde Post Modern örneklerde görülmüştür. Ancak, Batı örneklerinin aksine, Türkiye'de tarihe olan ilgi, bu dönemler ve etkilerle sınırlı kalmamış, özellikle son on yılda güçlü biçimde artarak devam etmiştir. Bu yapıların son on yıldaki hızlı seyri ve yoğunluğu ayrı bir makale konusu olabilecek düzeydedir. Bu yoğunluk kamuya ait yapıların yanı sıra, özel sektör tarafından gerçekleştirilen yapılarda ve hatta sivil toplum kuruluşlarında da görülmektedir. Burada farklı tutumların (kamu, özel sektör ya da STK'lar) aynı biçimsel göndermelerle buluşabildiğine işaret edilmekle yetinilecek, ancak muhafazakâr politikaların ürünleri olan kamu iradesi ve kaynakları ile inşa edilen örneklerle değinilecektir (3).

Tarihsel biçimlerin yeni biçim üretiminde kolaylıkla ve büyük üretkenlikle kullanılmasını 1980'lerde eleştiren Yücel'i haklı çıkaran "velut" bir üretkenlikte ve "çılgın projelere" yakışır bir çılgınlıkta tarihsel

Resim 7. Ankara; Esenboğa, Eskişehir, İstanbul, Konya, Samsun Kapıları. melihgokcek.com

7. Pek çok ortamda dile getirilen bu arzunun bir örneği için bkz. "Mimar Sinan Camii, Osmanlı Türk mimari üslubuna göre tasarlandı" http://www.zaman.com.tr/gundem_mimar-sinan-camii-osmanli-turk-mimari-ustlubuna-gore-tasarlandi_1320740.html (erişim: 02.03.2015).

8. AKP Genel Merkezi Binasının mimari ile yapılan röportaj için bkz Gurallar ve Boyacıoğlu (2008).

Resim 8. Cumhurbaşkanlığı Yeni Yapısı. sabah.com.tr

Resim 9. Ordu Belediye Binası. www.vizzion-europe.com/en/project.html

Resim 10. Şan City Alışveriş Merkezi. www.vizzion-europe.com/en/project.html

göndermelerin olağanüstü kullanımını/tüketimini yaşıyoruz. Özellikle Ankara'da örneklerini yoğun olarak gördüğümüz, her tür "Neo" üslubun (Selçuklu, Osmanlı, Klasik, Barok vs.) bir araya gelişi ile şekillenen; parti genel merkezlerinden (**Resim 1**), üniversitelere (**Resim 2**); Hava Yolu Güzergâhından (**Resim 3**), okul yapılarına (**Resim 4**); şehrin içine dağıtılan saat kulelerinden (**Resim 5**), taksi durakları (**Resim 6**) ve giriş kapılarına (**Resim 7**) kadar; hızla inşa edilen yüzlerce yapı önemli bir orana ulaşmıştır.

Tarihsici olarak tanımlayacağımız bu mimari biçimlenmenin son ve en önemli örneği Cumhurbaşkanlığı yeni binasıdır (**Resim 8**). Başbakanlık binası olarak inşası duyurulan, Cumhurbaşkanı seçiminin ardından (Ağustos 2014), Cumhurbaşkanlığı binası olacağı ilan edilen yapının mimarı Şefik Birkiye'dir. Yürütülen tartışmalar merkez yapısı üzerine yoğunlaşmış (4), alanda yer alan cami ise yakın zamanda tamamlanmıştır. Bu tartışmalarda Cumhurbaşkanlığı yeni binasının Vedat Tek, Mimar Kemalettin ve Sedat Hakkı Eldem yapılarına olan biçimsel benzerliklerine işaret edilmiştir (5). Projelerini "moda" olmayan kalıcı değerler üzerinden gerçekleştirdiğini ileri süren Şefik Birkiye, Ordu Belediye Hizmet Binası (**Resim 9**) ve Şan Tiyatrosu yerine yapılacak Şan City Alışveriş Merkezi'nde de benzer biçim dilini kullanmaktadır (**Resim 10**) (6). Saçaklar, kırma çatılar, kütle biçimlenmeleri ile "tarihsici" olarak tanımladığımız bu yapı dili, yukarıdaki diğer örnekler gibi belirli geleneksel/tarihsel kalıpların "velut" bir yeniden üretimi ile gerçekleşmektedir. "Türk", "Osmanlı", veya "Selçuklu" gibi tanımlarla özetlenen bu biçim dili, iktidar tarafından desteklenmekte ve yaygınlaştırılmaktadır. Muhafazakâr siyasi aktörlerin "klasik Türk mimarisi"ne olan ilgisi ve estetik tercihleri çeşitli ortamlarda dile getirilmiştir (7). Tarihsici yapı dilinin güncel siyasi aktörler tarafından tercih edildiğini ve hatta belirlendiğini Adalet ve Kalkınma Parti Genel Merkezi binasında görüyoruz (8). İktidar sahiplerinin mimarlığa olan tutkusu farklı tarihsellikler içinde araştırılmış ve uzun tartışmalara konu olmuştur. Başka bir deyişle, mimarlığın propaganda aracı olarak kullanımı yeni bir durum değildir. Fakat gelişen demokrasiler, mimarlığı, iktidarın güç temsilinden çok kentlinin katılımına açılan bir alan olarak görme ve dönüştürme çabasıındadırlar. Özellikle kamunun kaynakları ile gerçekleşen yapıların, demokratik ortamlarda ve şeffaflık içinde gelişmesi ve şekillenmesi beklenir. Oysa Türkiye'deki güncel uygulamalarda demokratik katılım ve şeffaflık aranmamaktadır. Cumhurbaşkanlığı Yeni Yapısı, AOÇ arazisi ile ilgili tartışmalı durumuna ve gösterilen tüm muhalefete rağmen koşulsuz bir güç temsili olarak inşa edilmiştir. "Yeni Türkiye" söylemi ile bir kimlik inşasına işaret edilen günümüzde, mimarlık muhafazakâr politik hedefin en önemli simgesel araçlarından biri olarak kullanılmaktadır. Bu yeni kimlik inşası, tüm kimlik inşalarında olduğu gibi kendisine simgeler ve ritüeller yaratma çabasıındadır (9). Bu simgelerin arandığı ilk adres ise tarih olmakta, tüm tarihsici atıflar bu kimlik inşasının parçaları olarak işlevselleşmektedir (10). Kendisini, kutsal değerler ve tarihî

9. Hobsbawm ve Ranger'ın tartıştığı "Geleneğin İcadı" (The Invention of Tradition) kavramı Türkiye üzerinden, 21.yüzyılda da tartışılabilir ancak burada yalnızca işaret edilmekle yetinilecektir.

10. Gündemde oldukça geniş yer alan 16 Devlet Beyliğinin temsilinden, Haziran 2015 seçimleri yaklaşırken izlediğimiz milletvekilleri adaylarının seçim posterlerine ve İstanbul'un Fetih kutlamalarına kadar pek çok tarihsel gönderme bu tartışma çerçevesinde değerlendirilebilir.

göndermelerle temsil etme, böylelikle "ezeli ve ebedi" bir kimlik üretme çabasında olan bu muhafazakâr politika aslında kapitalist ekonomik sistemin güncel bir parçasıdır. Bu durumda, tarihsici kurguların bir işlevi de, siyasi aktörlerin güncel politikalarını göz ardı ettirebilen bir yanılısama etkisine sahip olmalarıdır. Bu hali ile bu örnekler, Debord'un (1996) işaret ettiği "gösteri toplumu"na hitap etmektedir. Bugünü yaşarken unutturulan yanılısamaların kurgusal nitelikleri, onların entelektüel bir birikimle derinleşmelerini gerektirmemektedir. Böylesi bir derinlik, hızla ve kolaylıkla gerçekleşen "velut" üretimin doğasına aykırıdır; yüzeysellikleri aşırılıklarını kolaylaştırmakta ve beslemektedir. Bunlar, Colquhoun'un (1990) tanımladığı gibi "saf ideoloji" halindedirler.

Bu yazının temel motifi olan terminoloji tartışması ise "tarihsici" teriminin "historicism" tartışmaları içindeki eksikliğine işaret etmek ve bir "aşırılığı" ifade eden bu terimin kullanımını önermek olmuştur. Son on yılda hızla artan tarihe göndermeli bu yapıları, "aşırılığı" imleyen "tarihsici" terimi ile tanımlamak söz konusu güncel mimari örnekler için "biçilmiş bir kaftan" olacaktır. Tarihi göndermeleri olan biçim dillerinin derin bir entelektüel ilgi ve yaratıcı bir çaba sonucu mu geliştiği yoksa yüzeysel ve "velut" bir üretkenlik için mi kullanıldığını ayırt etmeye dönük çabada Yücel (2007a), "tarihselciliğe karşı tarihsellik" tartışması ile önemli katkı sağlamıştır. Aşırılığı vurgulayan "tarihsici" teriminin ise, "historicism" tartışmaları içinde yer almakla kalmaması, Yücel'in de altını çizmeye çalıştığı farklılıklara işaret eden bir ayırım sağlaması mümkündür. Bu noktada, terimin felsefede olduğu gibi aşırılığı vurgulayan pejoratif anlamının yüzeysel bir dekor inşasına dönen mimari tutumların "çılgınlığı" ile örtüşebildiği açıktır. Burada bizi ilgilendiren Popper'ın eleştirdiği geleceğe dönük kehanetçi tavrın aksine geçmişe dönük tutku ile ilgidir. Bu nedenle bu yazı, son on yılda hızla artan, yüzeysel bir dekor niteliği taşıyan tarihe göndermeli yapı dillerini "tarihselci" değil "tarihsici" olarak ayırtırmayı mimarlık alanı üzerinden önermektedir. Bu noktada terimin felsefe ve sosyal bilimlerde bugüne kadar kullanılan, geleceğe dönük belirlemci bakış açıları ile tarihsel materyalizmi olumsuzlayan bağlamından ayrılmaktadır. Ancak yine bu noktada muhafazakâr görüşün "ezeli ve ebedi" kimlik kurgusunun yalnızca geçmişe değil geleceğe de yöneldiğini hatırlatmak gerekir. Geleceği geçmişe bakarak tasarlanmanın, en az sosyalist ütopyalar kadar bütüncü (*holistic*) olduğuna işaret etmek gerekir. Dolayısı ile "tarihsici" teriminin aşırılığı imleyen kötüleyci ("pejoratif") çağrışımları, tarihi geleceğe dönük yeni bir kimlik inşasının aracı olarak kullanan muhafazakâr politikaların aşırılıklarını ayırtırma ve ifadelendirmeye 2000'lerin Türkiye bağlamında oldukça uygundur.

Devraldığımız "sözcük dağarı" yerine yeni bir sözcük dağarı koyabilmek ya da en azından var olan sözcük dağarımızı zenginleştirebilmek sözcüklerimiz üzerine düşünmekle mümkün olabilir. Bu yazının "tarihsici" terimi üzerine bir düşünsel çalışma olarak sözcük dağarımıza katkıda bulunması umut edilmektedir.

KAYNAKLAR

- ARTUN, A. (2015) Başkanlık Sarayı ve Mimarlık Tarihi, <http://www.e-skop.com/skopbulten/baskanlik-sarayi-ve-mimarlik-tarihi/2094> (Erişim Tarihi: 14.01.2015).
- BİRKİYE, Ş. (2015) <http://www.vizion-europe.com/en/project.html> (Erişim Tarihi: 02.03.2015) ve "Şefik Birkiye: Başarılı Türk Mimar" <http://>

- arti90dergi.com.tr/details.php?id=208/sefik+birkiye:+basarili+turk+mi
mar (Erişim Tarihi: 14.01.2015).
- BOZDOĞAN, S. (1981) Tarih, Mimarlık Tarihi ve Bazı Kavramlar, *Mimarlık* 81(3)7-11.
- BOZDOĞAN, S. (2002) *Modernizm ve Ulusun İnşası Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde Mimari Kültür*, çev. T. Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.
- CALAP, Ü.A. (2014) *İdeoloji ve Moda bağlamında Kimlik: 2000'li Yıllarda Başkent Ankara*, yayımlanmamış yüksek lisans tezi, bGazi Üniversitesi, Ankara.
- CENGİZKAN, A. (1999) Kayaköy-Levissi için Ay Saati Tasarım İşliğı, *Mimarlık* (287) 38-45.
- CENGİZKAN, A., der. (2009) Mimar Kemalettin Çağı, *Mimar Kemalettin ve Çağı Mimarlık/Toplumsal Yaşam/Politika*, TMMOB Mimarlar Odası ve Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara.
- COLQUHOUN, A. (1990) *Mimari Eleştiri Yazıları*, çev. A. Cengizkan, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.
- COLQUHOUN, A. (1996) Three Kinds of Historicism, ed. K. Nesbitt, 1996, *Theorizing a New Agenda for Architecture, An Anthology of Architectural Theory 1965-1995*, Princeton Architectural Press, New York; 200-10.
- DEBORD, G. (1996) *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GURALLAR, N., BOYACIĞLU, E. (2008) "Parti İçin Tasarlamak", *Arredamento Mimarlık* (218) 92-100.
- HOBBSAWN, E., RANGER, T. (1983) *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press, Cambridge.
- NESBITT, K. (1996) *Theorizing a New Agenda for Architecture, An Anthology of Architectural Theory 1965-1995*, Princeton Architectural Press, New York.
- ÖZLEM, D. (1999) Felsefi Hermeneutiğe Geçiş Yolu Olarak Tarihselcilik, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40 (1)127-45.
- POPPER, K. (1998) *Tarihselciliğin Sefaleti*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- POPPER, K. (2013) *Tarihsiciliğin Sefaleti*, Plato Film Yayınları, İstanbul.
- POPPER, K. (2002) *The Poverty of Historicism*, Routledge, London - New York.
- RORTY, R. (1995) *Olumsuzluk, İroni ve Dayanışma*, çev. Mehmet Küçük, Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- SARGIN, G.A. (2005) Tarihselciliğin Kısa Tarihi; Evrensellik, Tikellik ve Eytışim, *Arredamento Mimarlık* (171)64-8.
- TANJU, B. (2007) *Tereddüd ve Tekerrür Mimarlık ve Kent Üzerine Metinler: 1873-1960*, Akın Nalça, İstanbul.
- TANJU, B. (2009) Kemalettin'i Yeniden Konumlandırmak, *Mimar Kemalettin ve Çağı Mimarlık/Toplumsal Yaşam/Politika*, TMMOB Mimarlar Odası ve Vakıflar Genel Müdürlüğü, Ankara; 217-25.
- TANYELİ, U. (2005) Tarihselcilik, *Arredamento Mimarlık* (171)62-3.
- TANYELİ, U. (2014) Tarihselci Tahayyülün Çocuksu Aşırılıkları Neleri Açığa Döker?, *Arredamento Mimarlık* (277)7.

- TANYELİ, U. (2015) Zayıf Tarihsellik, Boş İdeoloji ve Lümpen Tarihselcilik, *Dosya 34*, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, (1) 34-41.
- YÜCEL, A. (2007a) Çağdaş Türkiye Mimarlığı/Tarihselciliğe Karşı Tarihsellik: Eldem, Cansever ve Çinici'nin yapıtları Üzerinden Tematik Bir Panorama, *2000'lerde Türkiye'de Mimarlık: Söylem ve Uygulamalar*, der. T. Korkmaz, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara,165-73.
- YÜCEL, A. (2007b) 80'lerin "Tematik Panorama" Metninin Analizi: Eleştirinin Eleştirisi, *2000'lerde Türkiye'de Mimarlık: Söylem ve Uygulamalar*, ed. T. Korkmaz, 2007, Mimarlar Odası Yayınları, Ankara,175-81.

Received: 07.05.2014; Final Text: 25.11.2014

Keywords: Historism; Historicism; Turkish Architectural Historiography; Turkish Architecture in the early 21th century.

A TERMINOLOGY DISCUSSION ON *TARİHSELÇİLİK-TARİHSİCİLİK* [HISTORICISM] IN TURKISH ARCHITECTURAL LITERATURE AND HISTORICIST ARCHITECTURE IN 2000s TURKEY

The word "historicism" has mostly been translated as "*tarihselcilik*" in Turkish architectural history writing and criticism. However, "*tarihsicilik*" can also be used in the discussions around the concept of the "historicism". This article begins by defining the two terms "*tarihselcilik*" and "*tarihsicilik*", which can be helpful to differentiate the different approaches of "historicism". Following these discussions on historicism in Turkish architectural history writing and criticism, the article then suggests that the term "*tarihsici*", which has been largely neglected, should be used to define the architectural products of Turkey especially in the first decade of the 21st century in which historical references were largely used to produce new architectural forms.

NEŞE GURALLAR, B.Arch., M.Arch., PhD.

Received her B.Arch and M.Arch from Gazi University (1991-1997). Earned her PhD. degree from METU. Currently works as an Associate Professor at Gazi University. She is the author of the books *Halkevleri: İdeoloji ve Mimarlık* and *Emergence of Modern Public Space from a Traditional Mosque Courtyard, Early Nineteenth Century İstanbul, Beyazıt*. nesegurallar@yahoo.com ; gurallar@gazi.edu.tr